

RÓWNANIE LINIOWE NA WYKRESIE

propozycja standardowych modułów dydaktycznych
 – próba aplikacji multimedialnej –

Streszczenie

Opracowano oprogramowanie dla nauczania matematyki w kl.I gimnazjum. Aplikację wykonano na arkuszu kalkulacyjnym MsExcel'97. Służy ona do nauki zagadnień: funkcje liniowe, równanie liniowe i pierwiastek równania. Aplikacja zajmuje jeden ekran, nadaje się do prezentacji lub samodzielnej obsługi przez ucznia. Nauczyciel może łatwo modyfikować taki moduł i tworzyć inny według własnego zamysłu. Można zastosować aplikację na lekcjach informatyki.

Wstęp

Celem było utworzenie aplikacji na arkuszu kalkulacyjnym, która wspomagałaby podręcznik matematyki na lekcjach z użyciem komputera.

Zamiarem autorów tej aplikacji jest utworzenie interaktywnej kompozycji na arkuszu kalkulacyjnym. Elementy arkusza tj. komórka, obszar komórek, wykres, elementy rysunkowe są powiązane w system nieodzownych fragmentów w nauczaniu tego tematu z matematyki. Elementy te poddają się manipulowaniu, a tym samym pozwalają na modyfikowanie całej aplikacji.

Aplikację stosować należy w trzech fazach nauczania:

- dla zapoznawania z pojęciami matematycznymi
- dla znajdowania rozwiązania równania
- dla projektowania nowego (innego) zadania.

Fazy zastosowania

• **Równanie do rozwiązania**

Najpierw należy wstępnie przygotować równanie do postaci uporządkowanej (przemnożeniem i dodaniem składników). Znaczy to, że po lewej i prawej stronie znaku równości w równaniu mogą być wyrażenia algebraiczne przedstawiające funkcje liniowe. Nie muszą być to pełne wyrażenia dwu-składnikowe typu $ax+b$. W szczególności mogą być to wyrażenia o skróconej postaci ax lub b ($3x = -6$).

Automatycznie obliczany jest pierwiastek równania na podstawie prostego wzoru. Pierwiastek równania związany jest z punktem przecięcia prostych i oznaczony znacznikiem-kółeczka (większego). Wykreślane są także linie przedstawiające funkcje występujące po obu stronach równania.

- **Jednostronne postacie równania (szczególne)**

Poprzednio uproszczone równanie można sprowadzić do jeszcze prostszej postaci, gdy jedna (dowolna) strona równania wynosi zero. Wtedy równanie oznacza, że obraz funkcji liniowej po jednej ze stron równania przecina oś Ox , wyznaczając wartość pierwiastka (znacznik-kółeczko mniejsze).

Jednocześnie wykreślane są linie przedstawiające funkcje występujące po obu stronach równania. Zakres na osi Ox zawiera także część wykresu pomiędzy zerem a przeciwną wartością pierwiastka (poprzednio obliczonego). Zakres ten można jednak dowolnie zmienić.

Linie na wykresie kreślone są sposobem rozpinania odcinków na krańcowych punktach. Punkty te określone są współzrędnymi obliczonymi w obszarach B21:D23 oraz F21:H23. Wartości współzrędnych obliczane są ze stron każdego z równań przy znanym już powyżej pierwiastku.

- **Projektowanie rozwiązania zadania**

Po zapoznaniu uczniów z pojęciami funkcji oraz nabyciu umiejętności rozwiązywania równania można przystąpić do samodzielnego projektowania nowego zadania. Znaczący to, że zakłada się istnienie nowego pierwiastka równania, a dopiero później poszukuje się dwu funkcji, które wstawione po przeciwnych stronach równości dadzą po obliczeniu ten założony pierwiastek.

W celu zaprojektowania nowego zadania należy:

- 1) Wprowadzić wartość x zaplanowanego wyniku: **D27**
- 2) Wprowadzić wartość y jako współzrędną dla oczekiwanego przecięcia prostych: **F27**; na wykresie pojawi się znacznik-kółeczko (mniejsze).
- 3) Wprowadzić i dobrać współczynniki do równania: **wiersz 4**; odpowiednio do przypadku zaplanowanych prostych:
  - a) prosta pozioma skrzyżowana z rosnącą: $\pm b_1 = +a_p x \pm b_p$
  - b) prosta pozioma skrzyżowana z malejącą: $\pm b_1 = -a_p x \pm b_p$
  - c) dwie proste rosnące: $+a_1 x \pm b_1 = +a_p x \pm b_p$
  - d) dwie proste malejące: $-a_1 x \pm b_1 = -a_p x \pm b_p$
  - e) malejąca i rosnąca: $-a_1 x \pm b_1 = +a_p x \pm b_p$
- 4) Odczytać wynik (automat. wyświetlany) jako rozwiązanie równania: **F6**
- 5) Rozpoznać wykresy funkcji dla każdej ze stron równania; **wiersz 4**; kolor linii jest taki jak podkreślenie odpowiedniej funkcji. Przecięcie linii (oznaczone większym kółeczkiem) wyznaczy pierwiastek równania. Na ekranie wynik oznaczony znacznikiem „+” na osi Ox .

- 6) Sprawdzić, że pierwsze równanie daje się sprowadzić do jednej z dwu postaci z zerami po jednej ze stron równania: **wiersz 17 i 19**.
- 7) Rozpoznać wykresy funkcji dla każdej ze stron równania: **wiersz 17 i 19**; kolor linii jest taki jak podkreślenie odpowiedniego równania.
- 8) Upewnić się na podstawie wykresu, że rozwiązanie równania to wartość x na osi Ox leżąca pod punktem przecięcia prostych, i jednocześnie wyznaczona przez przecięcie Ox przez wykres równania skróconego.

Interpretacja nieoczekiwanych wyników

Istotną potrzebą w nauczaniu jest, aby było możliwe wytłumaczenie (interpretacja geometryczna) różnorodnych nieoczekiwanych wyników rozwiązań równań. Nie wydaje się aby było właściwe przyzwyczajanie uczniów do uzyskiwania (jako poprawnego rozwiązania) jedynie przypadków z pojedynczym wynikiem w rozwiązaniu równań (np.: $x = 5$).

Istotną zaletą aplikacji jest możliwość pokazania (wytłumaczenia, interpretowania) nietypowych wyników rozwiązań. Potrzeba taka jest aż nazbyt oczywista. Pojawia się ona na przykład, gdy uczeń niepoprawnie odrobi pracę domową i poprosi o wytłumaczenie. Dotyczy to przypadków następujących zestawień stron równań:

— strony zawsze równe: $\pm a x = \pm a x$ lub $\pm b = \pm b$ ($3x = 3x$; $5 = 5$)

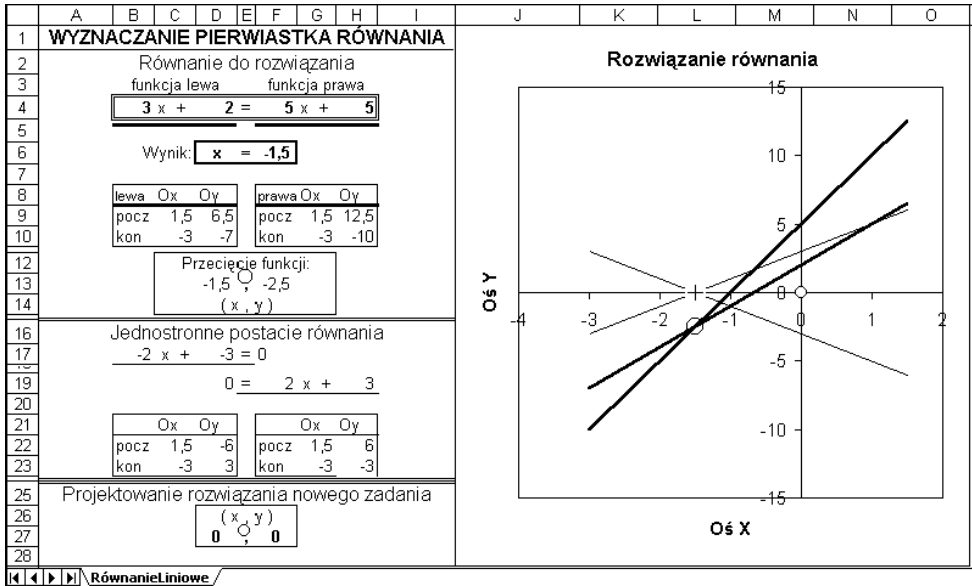
— strony nigdy nie równe: $a x \pm b_1 = +a x \pm b_p$ lub $\pm b_1 = \pm b_p$ ($4x - 2 = 4x + 3$; $-5 = 0$)

W pierwszym przypadku występuje nieskończenie wiele rozwiązań. Na wykresie jest to przedstawione dwoma liniami nałożonymi na siebie. Oznacza to, że dla każdej wartości x istnieją punkty wspólne obu liniom.

W drugim przypadku nie występuje żadne rozwiązanie. Na wykresie jest to przedstawione dwoma liniami równoległymi do siebie. Oznacza to, że dla żadnej wartości x nie istnieje żaden punkt wspólny obu liniom.

Uwagi:

- Dane wprowadzane i wynikowe na ekranie Excela – czcionką wytłuszczoną.
- Wykres na ekranie ma jednakowe jednostki na osiach współrzędnych (na wydruku nie jest to spełnione).
- Zakres na osi Ox zawiera także część wykresu pomiędzy zerem a przeciwną wartością pierwiastka (poprzednio obliczonego). Zakres ten można jednak dowolnie zmienić. Linie na wykresie kreślone są sposobem rozpinania odcinków na krańcowych punktach. Punkty te określone są współrzędnymi obliczonymi w obszarach B8:D10 oraz F8:H10.

Wygląd ekranu arkusza kalkulacyjnego MsExcel

dr Leszek Bulski — nauczyciel

Ukończył studium podyplomowe z informatyki (PE). Zainteresowany m.in. zastosowaniem MsExcela w dydaktyce, a zwłaszcza w nauczaniu matematyki na granicy z innymi dziedzinami.

Ze wspólnych rozmów, ojca z synem, przy komputerze zrodziła się ta (i inne) aplikacje.

Arkadiusz Bulski — uczeń gimnazjum

Współautor jest uczniem gimnazjum kl.I. Zainteresowany obsługą komputera od 5 roku życia (gry strategiczne i inne programy specjalistyczne, MsOffice, próbuje pisać w Pascalu).